

Az ősember rekonstrukciója.
Horrabin rajza után

A NEANDERVÖLGYI ŐSEMBER

Európa földjén

Az Élet és Tudomány folyó évi 38. számában részletesen ismertettük az első ősemberi maradványként felismert, híres neandervölgyi lelet megtalálása körülményeit. Beszámoltunk egy-

sok éve gyűjtögeti a franciaországi Somme folyó völgyében a picardiai Abbeville városka közelében található diluviális (jégkori) kavics és homok lerakódásokban a jégkori ember még egyszerű tűzkő-eszközeit. Ezeket többnyire orrszárvú- és mammutcsontok társaságában találta. Boucher de Perthes büszkén hirdette, hogy a durva állatcsontok oly értékűek az általa talált kőeszközök hitelesítésében, mint ha egész érmékkel és feliratokkal telt múzeumot talált volna.

1. ábra. A Fuhlrott által leírt eredeti neandervölgyi koponya

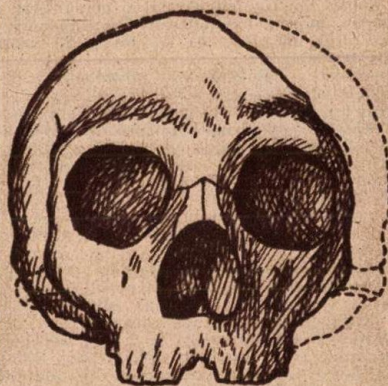
ben arról a küzdelemről, amelyet a maradiak e pleisztocén-kori elődünk helyes értékelésével szemben folytattak.

A neandervölgyi ember körüli harc azonban felhívta a kutatók figyelmét az ősember, vagyis a »vízözön-előtti« ember kérdésére. Egymásután kerültek elő olyan leletek, amelyek azok igazát bizonyították, akik a neandervölgyi embert ősi, a mai megelőző, de tőle némileg eltérő emberfajnak tartották.

Sőt ez a harc újra felhívta a figyelmet már-már feledőbe menő leletekre is. Olyan leletekre, amelyek hitelességét a neandervölgyi fölfedezését megelőző korban éppen a dogmatikus felfogás alapján kétségbevonták.

Ekkor ismerik csak el Schmerling zoológus igazát. Ő a belgiumi Liège környéki Engis és Engihoul barlangokban talált emberi, mammut, orrszárvú, ló és hiéna, valamint barlangi medve csontokról azt állította, hogy pleisztocén korúak, vagyis — miként akkoriiban mondták — vízözön-előttek.

Pedig ekkor már egy Boucher de Perthes nevű francia vámtisztviselő

2. ábra. A gibraltári neandervölgyi típusú 1848-ban talált koponya

Első könyv az ősember eszközéről

Boucher 1846-ban megjelent első könyvét csak 1853-ban kezdték elismerni, amikor is Lyell Károly, jeles angol geológus, Boucher eredményeit a szigetországban talált ősi eszközökkel vetette össze. Az ősi eszközök felfedezése és biztos kormeghatározásuk megkönnyítette a további kutatásokat és a tévhitek eloszlatását.

Az első emberi szerszámok egymásutáni tökéletesedését előbb Lartet (1864) és utána Mortillet (1869) ismerik fel. Egész Európára nézve meghatározzák a csiszolatlan kőkorszak eszközeinek

egymásután következő típusait. Ezeket franciaországi lelőhelyekről nevezik el (chelléen, moustérien, solutréen és magdalénien). Munkájuk érdemét mi sem bizonyítja jobban, hogy ez az ősrégészet ma is érvényben lévő időbeli meghatározásának a gerincét alkotja.

A diluviális kori eszközök fokozatos fejlődésének felismerése alátámasztotta azok érvelését, akik alaktani (morfológiai) szempontból is az emberiség fejlődését vallották.

Még nyomatékosabb érvként hatottak az egymásután előkerülő újabb őseleletek. Kiderült, hogy már 1848-ban a gibraltári sziklaszirtek északi részén robbantási munkáknál egy a neandervölgyihez hasonló felnőtt koponyát találtak. Busk és Falconer írták le.

4. ábra. A La Chapelle aux Saints-I (vastag vonal), a neandervölgyi (vékony vonal), a Spy I (pontozott) és Spy II (szaggatott) neandervölgyi típusú koponyák körrajza oldalról. Mutatja e koponyák nagy megegyezését

1864-ben Londonban ismertették. Ősi, vad, a maiétól eltérő és fejletlenebb típusnak vélték. Nem érdektelen, hogy közel 80 év múlva (1928) az előbbi koponya lelőhelyétől nem messze, az úgynevezett Ördög-barlangban Garrod Dorottya angol ősrégész nő egy neandervölgyi típusú gyermekkoponyát is talált számos jégkorszakbeli állatsonttal és őskőkori eszközökkel együtt.

Igen fontosak voltak a további megismerés szempontjából a belgiumi leletek!

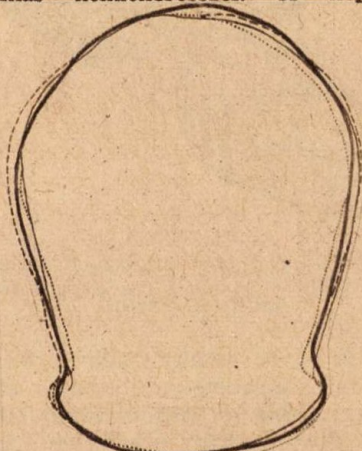
1865-ben a belgiumi Lesse folyó partja mentén La Naulette (Lanolett) mellett 4 méter mélyen pleisztocén rétegekben emberi állkapcsot, singsontot és lábközépcsontot találtak. Az állkapocs fiatal nőé. Alla hátrahajlik, áll-

csúcsa nincs. Fogmedrei előre hajlanak. Ágai erősen sérültek. Közéleben mammut, gyapjas orrszarvú, rénszarvas, farkas, róka, moimota és más állatsontokat találtak.

Pontos kor meghatározású neandervölgyi csontvázak

Húsz év múlva, 1886-ban, Lohest M. és De Puydt M., két belga tudós ugyancsak a Namur tartományban, Spy városa környékén, egyik barlangból két csontvázat ásott ki ókori eszközökkel, többek között mammut és gyapjas orrszarvú, tehát pleisztocénkori állatok csontjaival együtt. Ez a két csontváz időbelileg is meghatározható és neandervölgyi típusát elvitatni nem lehet.

A csontok erősen hasonlítanak a neandervölgyi lelet csontjaira. Közepesnél valamivel alacsonyabb termet, hosszú felső, viszonylag rövidebb alsó végtag, vaskos csontalkotás, erős, masszív törzs. Homlokuk alacsony, hatalmas homlokereszsel. A koponya

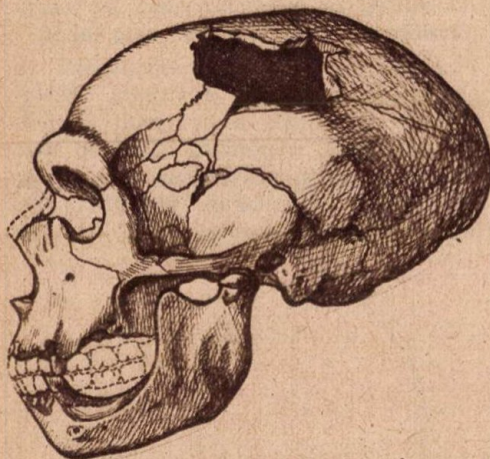
3. ábra. Ugyanezeknek a koponyáknak körrajza felülnézetből

hátracsúcsosodik, hosszú, de mindamellet szélés. Izomérdességei erősek. Kőbirtartalmuk mintegy 1200 köbcentiméter. Arcuk majdnem teljesen hiányzott, csak az elsőnek az állkapcsa volt meg. Ez vaskos, masszív. Állcsúcsa nincsen. Fogai nagyobbak a mai emberénél. Az első csontváz egy körülbe-

lül 35 éves nőé, a másik 23 év körüli fiatal férfié.

Ezután egyre-másra kerültek elő az újabb neandervölgyi leletek. Így 1887-ben a spanyolországi Banolasnál egy felnőtt férfi alsó állkapcsa. 1880-ban a franciaországi Malarnaudban egy fiatal nő alsó állkapcsának jobbfele, majd több helyütt fogak.

Különösen figyelemre méltó eredményre vezetett a horvátországi Krapina környéki barlang kutatása. Innen 1895–1905 között Gorjanovic-Kramberger zágrábi egyetemi tanár több

5. ábra. A La Chapelle aux Saints-i neandervölgyi ősember koponyája. Az eddig előkerült legteljesebb koponya

mint 20 egyén csontjait ásta ki. Nagy-résztüket meglehetősen töredékes állapotban találta. A neandervölgyi jellegük többé-kevésbé kifejezetten rajtuk is felismerhetők: a homlokeresz, a lapos homlok, a hátrafelé csúcsosodó nyakszirt, a széles arc és járomívek, hatalmas állcsont és állkapocs, melynek állcsúcsa nincs. Fogaik nagyok és erősek. Csecsenyulványuk kicsinyek. Ez azt tanúsítja, hogy a fejét még ez az ember nem tartotta annyira egyenest, mint mi. Emellett a krapinai töredékek változatosak, magasságban, széles-

sebben és hosszúságban különböző méretűek. A többi eddig ismertetett neandervölgyi koponyánál rövidebbeknek és szélesebbeknek mutatkoztak, de még mindig hosszúfejúek. Bordáik kerek átmetszetűek. Végcsontjaik erősen hajlottak és a végeik görbültek, akár az eredeti neandervölgyi csontok.

Mellettük a pleisztocén kor melegebb, jégközötti időszakára jellemző állatok és kezdetleges őskőkori eszközök voltak, akár a többi említett leletnél.

Kannibálok voltak-e a krapinai ősemberek?

A csontok egy része meg volt égetve és fel volt törve. Gorjanovic-Kramberger azt következtette, hogy ez kannibáli életmód nyoma. Nézetével sokan nem értettek egyet. Nem egyeztek pedig azért, mert a krapinai lelet összetört hosszú csontjai nem hosszában voltak eltörve, hanem keresztben. Weinert német tudós azt írja: »Nem állnak rendelkezésünkre olyan adatok, melyek azt bizonyítanák, hogy az alsó őskőkori kannibálizmus létezett.« Jakimov szovjet szakember ellenben nagyon helyesen rámutat arra, hogy már a Sinanthropusnál is megvoltak a kannibáli életmód maradványai. Következésképp a krapinai leleteken észlelteteket — más leletek hasonló tapasztalataival együtt — arra magyarázza, hogy a neandervölgyi embernél ez a szokás fennmaradt. »Az állati egyéniséget az emberben — Lenin is így mondja — az őskorban az ősközösség fektette meg. Az... állati vonások leküzdése az ősembernél a társadalom fejlődésének egyik legbonyolultabb történeti problémája« — írja továbbiakban Jakimov.

Az ősember testi megismeréséhez a legtöbb új adatot az 1908. évből kapjuk. Ekkor Bouysonnie J. A. és Bardon L. a franciaországi Dordogneban, La Chapelle aux Saints-nál egy barlangban teljes neandervölgyi csontvázat találtak.

A legteljesebb neandervölgyi csontváz

A csontvázat Boule írta le. A vele lévő állatcsontok és ókőkori eszközök pontosan meghatározzák azt, hogy az utolsó jégkorszakban élt. Az állatcsontok hideget kedvelő állatok csontjai voltak, az eszközök középső ókőkori, úgynevezett mousterien szerszámok. A csontváz a 6 méter hosszú barlang hátsó felében, kis mélyedésben feküdt. A jelek arra mutatnak, hogy ez az ember nem véletlenül került a mélyedésbe, hanem eltemették. Hátán feküdt fejével nyugat felé. Feje a mélyedés sarkának volt támasztva és kövekkel körülrakva. Balkeze kinyújtva, a jobb a fej felé felhajlítva. Az alsó végtagok is be voltak hajlítva. A fej fölött négy lapos, hosszú állati csont-töredék feküdt és valamivel magasabban egy marhafélének végtagcsontjai. A csontváznál kvarc és tűzkő-pengék, okkerdarabok és ismét állatcsontok. Mindezek arra vallanak, hogy ez az emberiség egyik legősibb temetkezése.

A barlangból több mint ezer eszköz, sok állatcsont és tűzhelymaradványok kerültek elő. Maga a lelet 50–60 év körüli férfié. Életében 156–163 centiméter magas lehetett. Teljesen a neandervölgyi csontváz és a spyi leletek jellegét mutatja. Mivel csaknem sértetlen a koponyája, meg lehetett mérni a köbtartalmát: 1600–1626 köbcentiméter lehetett agyvelejének köbtartalma. A koponya belsejének rajzolata igen élesen mutatja, hogy ennek az embernek az agyveleje a nagy köbtartalom ellenére is sok olyan jelleget mutat, amely az emberszabású majmokon is megtalálható, de a mai embernek nem sajátja. Kiváltképp fejlett a kisagyvelő és nyúltvelő. Kevésbé ama részek, amelyek a mai ember magasabb organizációjú agyvelejét jellemzik.

Ugyanebben az évben Hauser Ottó svájci régész egy fiatal 15–16 év körüli férfi szintén majdnem teljes csontvázát ásta ki. Ezt a csontvázat a franciaországi Dordogne-beli Vézér-folyó völgyében, Le Moustierben olyan sziklaeresz alatti barlangban találta, ahonnan már más kutatók igen sok kőszöket hoztak a napvilágra. Innét nevez-

ték ezeket az egyszerű kőszökö-alakokat mousterien (musztérien) eszközöknek. Ez a csontváz is el volt temetve, körülrakták tűzkődarabokkal és szerszámokkal, továbbá égetett állatcsontokkal. A neandervölgyi jellegek ezen is kétségtelenül fölismerhetők. Sajnos, a háború alatt elveszett.

Több további lelet és egy vitathatatlan tanulság

Ezután még igen sok helyről került elő Európában neandervölgyi típushoz tartozó pleisztocénkori csontvázlelet: La Ferrasieban, Franciaországban 1909–1912-ig férfi, nő és 4 gyermekcsontváz. La Quinában 1910–1927-ig

6. ábra. Mousterien eszközök. Ilyeneket használt az ősember

több mint 20 különböző korú egyén csontváz-töredékei. 1914–16-ig a Weimar melletti Ehringsdorf közelében két nő és egy gyermek. 1924-ben az Erdélyben lévő Ohába Ponor barlangban egy lábujjperec, melyet Gaál István magyar geológus írt le. 1925-ben ismét Ehringsdorf mellett, Németországban, egy nő koponyája. 1926-ban a Szlovákiában lévő Ganovcén, Poprád közelében, agykoponya-töredékek, 1929-ben Saccopastorenál, Róma mellett, női koponya. Ugyanitt 1935-ben is találtak egy férfi koponyarészt. 1939-ben pedig Rómától délre 100 kilométerre, a Monte

Ember-leletek Európában és Kisázsia őpaleolith-korából

● Neandervölgyiek ▲ Mauer, Steinheim, Swanscombe ■ Pildown, Eoanthropus

7. ábra. Az ősemberi leletek Európában és Kis-Ázsiában. Mutatják az ősember elterjedését

Circeo barlangjában egy férfi koponyát és állcsontot ástak ki. Igen figyelemreméltóak — ha a különböző fogmaradványoktól eltekintünk — a Krim-félszigeten, Szimferopol környéki Kiik Koba barlangból előkerült felnőtt nő végtagcsontjai és gyermekcsontváza is. Az itt talált felnőtt nőnek ugyanis a kezefeje is megvan. Ennek alapján a tudós Boncs-Oszlomovszkij megállapította, hogy a neandervölgyi ember kéztőve még nem volt olyan finoman fejlett, mint a mai emberé. A munka alkori, kezdeti foka, még nem formálta ki a változatosabb munkára képes, mozgékonyabb kezét.

Végül hazánkban 1932-ben a Subalyuk barlangban, a Bükk-hegységben egy felnőtt- és gyermekcsontváz darabjai kerültek elő. Sajnos, szakszerűtlen ásatás miatt súlyos kárt szenvedett.

E fontos leletek felsorolása mutatja, hogy Európában Gibraltártól kezdve

egészen a Krim félszigetig sok helyütt élt a neandervölgyi ember a jéghatár alatti területen.

Kultúrája azonos: az úgynevezett mousterien-kultúra, a csiszolatlan vagy ókőkorszak régebbi korából. Állatcsontok mutatják, hogy a földtörténet jelen korát (holocén) megelőző pleisztocén hidegebb és melegebb szakaszaiban élt. A maradványokból meg tudjuk állapítani a neandervölgyi ember jellegeit és típusát is. Változatok ugyan akadnak köztük, de a legtöbb lelet nagyjából ugyanazokat a jellegeket mutatja, amelyeket az eredeti, a klaszszikus neandervölgyi leletnél találunk.

Mivel újabban Európán kívül is több leletet találtak, a neandervölgyi ember léte és pleisztocénkori mivolta immár kétségbe nem vonható tudományos tény.

Malán Mihály